

ТАТЯНА АЛЕКСАНДРОВА

**ДЕЕПРИЧАСТИЕТО – КОДИФИЦИРАНА НОРМА И
АКТУАЛНА ЕЗИКОВА ПРАКТИКА**

TATYANA ALEXANDROVA

**ADVERBIAL PARTICIPLE - CODIFIED NORM AND
CURRENT LANGUAGE PRACTICE**

(Abstract)

The article examines the effect of the rule on the use of adverbial participles in terms of the history of codification and reveals some aspects of modern language practice regarding the use of this verb form. The article also typologises errors related to violation of the requirement for coreference of the subject at secondary and main predicate in bipredicative sentence structures with adverbial participles and analyze the causes of these errors.

Keywords: standard, codification, adverbial participle

Във функционалния модел на езика дееричастията се описват като отглаголни деривати, които функционират като наречия. Въпреки че вследствие на деривацията се променя принадлежността към част на речта, дееричастията се разглеждат като форми на глагола (вж. Мелчук 2013: 333). Основание за това дава фактът, че те се намират в парадигматични отношения с глаголни лексеми, образуват се от тях системно и по установени правила, като се запазва семантиката и съчетаемостта на изходния глагол, за разлика от други отглаголни деривати наречия, при които не е налице подобна регулярност и се развиват нови, различни съчетаемости.

Дееричастията често се определят като хибридни форми. Словообразователният им модел в български – сегашна основа на глаголи от несвършен вид плюс суфикс *-йки*, определя наличието на общи семантични категории с личната глаголна форма, но различно граматично значение и различна синтактичната функция. И дееричастие, и съответната лична глаголна форма са изразители на една и съща предикатно-аргументна структура, но докато личната глаголна форма притежава четири грамеми – лице, число, време и наклонение, то дееричастията се установяват като

неизменяеми части. Те са изразители на предикати, намиращи се в (съ)отношение (само хронологично или и логическо) с главния предикат в би-предикативни или полипредикативни структури и в този смисъл изразяват категорията *таксис*.

Целта на настоящата статия е да се разгледат някои случаи на нарушаване на изискването за кореферентност при употребата на деепричастни изрази и да се анализират причините за това.

Деепричастието е бегло представено в граматичната ни литература, липсват и достатъчно изследвания със съвременна методология, което е причина за непълноти в изясняване на същността му и на неговата употреба в съвременни текстове, а оттам и за множество грешки. Това е причината в по-нови изследвания то да се квалифицира като „все още неовладяна форма“ (Гугуланова 2005: 150).

Кодификацията на нормите на книжовния език изисква правилото за употреба на деепричастие регулярно да се формулира в граматиките. То се основава на граматичната характеристика на деепричастието, а именно: позицията за неговия субект е „запушена“ на изреченско равнище и то се свързва непосредствено с вербална фраза с финитен глагол, реферираща същия субект. Изискването за кореферентност откриваме формулирано само в две от шестте български научни граматика, които илизат в кратък интервал от време през 30-те и 40-те год. на XX век. Според концепцията си за граматично описание те се делят на две групи. Едните, които се придържат към научната парадигма на младограматизма, дават приоритет на формите с техния начин на образуване, исторически произход и присъствие в диалектите. При тях значението и употребата на деепричастието почти не се описват. Такива са *Грамматика на българския език* от Ст. Младенов и Ст. Попвасилев (1939) и *Българска граматика* от Д. Попов (1941). Авторите, при които е започнала преориентация към структурализма и функционалната лингвистика, обръщат внимание на семантиката и функциите – всеки в различна степен. В граматиката на П. Калканджиев, която е първа от шестте, макар и неексплицитно, едносубектността се описва като основна характеристика на деепричастията: те „сочат някои особености, които лицето проявява едновременно съ проявата на глаголното съдържание“ (Калканджиев 1938: 149). Калканджиев долавя една важна особеност на деепричастието – чрез него се приписват допълнителни характеристики на лицето паралелно с глаголното съдържание.

Най-пълната и точна характеристика на деепричастието се дава в *Нова българска граматика* от Ал. Теодоров-Балан и в нея за пръв път е формулирана ясно едносубектността на деепричастието и сказуемостта в изречението. И това не е случайно, тъй като Балановата концепция за граматика е изцяло в полето на синхронията и е ориентирана към книжовната реч –

тя е „ука за строя и за употребата в реч на българския книжовен език (Балан 1935: 120). В *Основна българска граматика* на Л. Андрейчин (1944) обаче тази характеристика не е експлицирана, въпреки че авторът декларира по-категорична ориентация към семантичната страна на езика, срв.: „При това тук се застъпва и смисловата (семантичната) страна на езиковите елементи в по-широка степен и с по-голяма последователност, отколкото досега“ (Андрейчин 1978: 9). Андрейчин отбелязва само едновременността на действията, изразени с деепричастието и със сказуемото: означава „действие, едновременно с момента, за който се говори (отбелязан чрез главния глагол в изречението)“ (Андрейчин 1978: 258).

Балан структурира информацията, като най-напред дава значението на деепричастието: „глаголско вършене под вид на начин“. Той акцентира върху неговата хибридна същност – категоризира го едновременно и като глагол, защото показва вършене във времето, и като наречие, защото показва начина на вършене в това време, а „начинът лежи въ самото вършене“. Ученият долавя една съществена особеност, а именно кондензираност на значението на деепричастието. Това е причина и за неговата многозначност, което от своя страна поражда повече грешки при употребата. В съвременни изследвания многозначността се обяснява с това, че характерът на зависимостта на деепричастния израз от сказуемото не е конкретизирана – няма лексикален изразител, тъй като не се използва съюзна техника (вж. Биколова 2011).

Същевременно Балан подчертава относителния характер на времевото значение на деепричастието – то „няма свое време“. И прави много важно уточнение, че „Начинът на неговото вършене трае съвременно с друго вършене от същия вършител“. Тук се съдържа една изключително точна семантична характеристика на деепричастието, отличено с три особености: едносубектност, едновременност и времева относителност. С последната особеност е маркирана способността на тази глаголна форма да изразява категорията *таксис*, между другото, за пръв път описана от един от най-видните представители на структурализма в езикознанието – Р. Якобсон. Балан дава пример със сказуемо в различно време и наклонение: *Аз чета* – или: *четох, четях, бях чел, ще чета, четвам* – *слушайки тебе* (Балан 1940: 209–210) и така илюстрира времевата относителност на деепричастието.

Верен на концепцията си да отделя форма от функция, Балан разглежда синтактичната роля на деепричастието и така допълва неговата характеристика: то е глаголна обстоятелствена дума („обсказ“) към сказуемо („примет“), чийто подлог („подмет“) е и негов подлог. Отбелязана е и синонимията с подчинено („подредно“) изречение, въведено със съюз *като* и под. и лична форма на глагола. *Пея като ходя* – *Пея ходейки*. Важно обаче е да подчертаем, че още на онзи етап от развитието на граматичната мисъл

у нас Балан успешно прилага обяснителния модел „от значение към форма“, развит в лингвистиката доста по-късно. Според него е възможна и обратна замяна, но при спазване на изискването за едносубектност: за краткост обстоятелствено („обсказово“) изречение, водено от съюзи *като* и под. плюс лична глаголна форма („определен облик“), може да се изрази с деепричастие, стига глаголят да е от несвършен вид и да има същия вършител с подлога на главното („надредното“) изречение. Дядо *Йоцо излезе, като тупаше – тупайки с тояжката си* (Балан 1940: 210).

Тази детайлна характеристика става основа за формулиране на правилото за употреба на деепричастие, което е абсолютно валидно и днес и е включено в повечето съвременни граматика и справочници. Знаменателно е, че в духа на концепцията за нормативна граматика още тогава Балан обръща внимание на две типични смислови грешки при употреба на изрази с деепричастие, които продължават да се допускат и в съвременния език. Едната е свързана с нарушаване на изискването за едносубектност. Според Балан: „Погрешни са везби на деепричастие, чийто вършител не е подметъ в изречението, съ което се веже“. Дадени са два примера за илюстрация на този тип грешки: *Разхождайки се по Цар Освободител, заваля дъжд; Австрия даде уверение на Италия, имайки характер на задължение*.

Така още през 40-те години на миналия век един от най-видните български граматичи задава главното условие за правилна употреба на деепричастието в книжовния език: субектът (наречен *вършител*) на предиката, изразен с деепричастие, да съвпада с формализирания чрез подлог субект на предиката, изразен със сказуемо. Това условие изисква в изречението да има подлог и сказуемото да е в деятелен залог. Проблемни обаче от гледна точка на книжовната норма остават употребите на деепричастие в безлични изречения, а също и в изречения, в които субектът не е формализиран чрез подлог – при субекти със семантичната роля експериенцер, и при някои типове сказуеми в страдателен залог.

Вторият тип грешки според Балан е свързан с нарушаване на изискването за едновременност на двете действия: *Крайцерът, издигайки фалшив комин, се доближил до параходите наблюдатели*. В този случай той предлага конструкция с минало деятелно причастие: *Крайцерът, издигнал фалшив комин, се доближил до параходите наблюдатели* (Балан 1940: 210). Тук е мястото да отбележим, че проблемът за времето (съ)отношение между личната глаголна форма и деепричастието в българското изречение не е достатъчно проучен. Материалът, който изследвахме за целите на тази работа, дава основание да смятаме, че характеристиката *едновременност* се нуждае от прецизиране. Тъй като синтактичната конструкция с деепричастие характеризира едно събитие чрез друго събитие със същия субект, става дума по-скоро за разполагането им в недълъг времеви интер-

вал, за тяхната хронологична или логическа координация (зависимост или изводимост), чрез което се изразява по-висока интензивност на акционалния признак на субекта.

Като един от радетелите на утвърждаването на националния характер на книжовния език Балан държи на по-отчетливо отграничаване от руски облици – смела и новаторска стъпка на фона на традиционното символно остойностяване на черковнославянския и силното руско културно влияние от периода преди и след Освобождението. Трябва да подчертаем, че на негативна оценка са подложени русизмите от изграждащия се административно-делови стил („управни изрази“). Именно тук Балан вижда възможностите на българските деепричастни изрази и препоръчва замяна на руски облици, като *изключая, начиная*, с български. Още повече че в езиковото съзнание на българина руските облици са се отдалечили от деепричастното значение (поради небългарския суфикс), вследствие на което се допускат грешки при употребата им. За илюстрация ученият коментира изречението: *Имате отпуск, начиная от утре*. Като един от граматичите, които изграждат правилата за употреба на езиковите средства с акцент върху смисловата страна, Балан предвижда евентуални смислови грешки, като в конкретния случай обяснява, че деепричастието трябва да се свърже по смисъл със сказуемото *имате*, за да се изрази едновременност на вършенето. Свързването с *отпуск* е грешка; тогава е правилно да се употреби сегашно деятелно причастие *начинаещ* или описателното *който начина* или *се начина*. За да се избегнат подобни грешки, той препоръчва употреба на българското деепричастие *начинайки* вместо руското *начиная*.

Воден от идеята, че всякакви формални репрезентации на българския език трябва да бъдат надлежно описани и съхранени, Балан описва и диалектни особености – според него това е ресурсът, с който разполага книжовният език. В граматиката си той винаги разграничава книжовни и диалектни форми, като акцентът е върху смисъла. Анализът на следния текст от македонска народна песен: *Марку (на Марко – бел. моя Т.А.) му се сдодеяло **седекюмъ**, вино **пиеекюмъ***, ни дава възможност да разберем генезиса на грешките, свързани с неспазване на правилото за едносубектност. Те се коренят в диалектните употреби на деепричастието като пояснение към сказуемо, чийто субект е изразен с лично местоимение в падежна форма (удвоеното допълнение *Марку му*). Интересното е, че *седекюмъ*, освен с деепричастие *седейки* и подчинено обстоятелствено изречение *като седи*, е перифразирано и с подчиненото подложно изречение *да седи*: *Марку му се сдодеяло да седи* (Балан 1940: 211). От гледна точка на съвременната норма това е единствено правилото изречение, а изречението с деепричастие е неправилно.

Н. Костов също отбелязва съществени характеристики на тази глаголна форма: по значение (и по образуване) тя е най-близо до сегашното дея-

телно причастие (факт е, че в съвременни текстове често деепричастието грешно се употребява вместо сегашно деятелно причастие); това е неопределена глаголна форма и по време. Костов препоръчва да се избягва, защото употребата му не е в „духа на езика“ (Костов 1939: 135).

Не само в граматиките от първата половина на XX век, но и по-новите се препоръчва умерена употреба на деепричастието. Фактът, че подобни препоръки се отправят в учебници за студенти от педагогическите специалности (вж. напр. Андрейчин, Костов, Николов 1960: 281), обуславя тяхната широка популяризация. Изследванията обаче показват, че употребата му нараства, и то във всички стилове на книжовния език, включително и в устната книжовна реч (вж. Гугуланова 2005: 144), което изисква преразглеждане на постановката, че тази глаголна форма се отличава с „книжност“, че е феномен на писмената реч. В детайлно изследване на деепричастните конструкции през 60-те години на миналия век Ив. Васева прави извода, че грешки при употребата им са се срещали главно във времето, когато българският книжовен език е започнал да възприема тази езикова категория; в съвременния език (60-те години на XX век – бел. моя – Т.А.) грешки се допускат основно в устната реч, много рядко в публицистиката, а в художествената литература не се допускат (вж. Васева 1962: 456). Днес можем да кажем, че грешките не намаляват и в основни линии запазват типологията, описана от Балан, по-късно и от Васева, и са свързани основно с нарушаване на изискването за кореферентност. Справедливостта изисква да отбележим обаче, че голяма част от материала, с който боравим тук, принадлежи към подготвената устна реч – интервюта, изказвания и др., а не към спонтанната.

Изискването за кореферентност, формулирано по различни начини, присъства и в по-късните граматика и именно разликата във формулировките е една от причините за затруднения при неговото прилагане. В граматиката на Ст. Стоянов се бори само с понятието *субект*: „Субектът на пояснявания глагол и на деепричастието е един и същ“ (Стоянов 1964: 404). Изискването е включено и в граматиката на Р. Ницолова, където се използват понятия от различни равнища – логико-семантично и синтактично: „Обикновено субектът на деепричастието е кореферентен с подлога в изречението“ (Ницолова 2008: 440). Това изискване обаче липсва в Академичната граматика на българския език, където се акцентира само върху едновременността на двете действия, срв.: „деепричастието (...) означава второстепенно, допълнително и едновременно действие спрямо глагола (сказуемото) в съответното изречение“ (Грамматика 1983: 382).

Липсата на нормативна граматика и практическата необходимост академичният правописен речник да се обновява периодично (което не означава кардинални промени в правописа), са сред причините, поради които във всяко негово следващо издание се разширява обхватът на правилата,

регламентиращи писмената практика. Включват се все повече правописни правила с граматичен характер, както и специални правила за оформяне на текста. И това е напълно закономерно, тъй като създаването на текст (писмен или устен) на книжовен български език е сложна дейност, която изисква владение на комплекс от правила. Днес единственият актуален справочник, който е в състояние да даде инструментариума за тази дейност, е правописният речник. В увода му са формулирани основните правила за генериране на коректна реч, а в словника е представен активният речников състав на книжовния език с всички правописни особености. В това отношение правописният речник се различава както по организация на информацията, така и по потребителския си профил от граматиките, където подходът е предимно описателен, а нормативният компонент невинаги присъства. За пръв път в историята на академичните правописни речници пълното правило за употреба на деепричастие е включено в увода на последното издание – *Официален правописен речник на българския език* (2012), в частта *Правописни норми с граматичен характер*. Тук, наред с изискването за едновременност на двете действия, е формулирано и условието за кореферентност: деепричастието се употребява, „при условие че вършителят и на двете действия е един и същ“ (ОПР 2012: 28). С понятието *вършител* се акцентира на семантични характеристики като одушевеност, активност и инициативност на субекта. Не влиза в обхвата на правописния речник подробното разглеждане на случаите, когато субектът към основния предикат не е формализиран на синтактично равнище чрез подлог. Това би било обект на описание в една нормативна граматика.

Исторически погледнато, в различните справочници се използват понятия от различен порядък – от семантичното (субект, вършител) и от граматичното равнище на езика (подлог), което поражда неясноти относно обхвата на действие на правилото. Една от причините за това е свързана с различната формализация на семантичната роля *субект* в изречението, което не се засяга при формулиране обхвата на действие на правилото. Субектът може да бъде изразен на синтактично равнище чрез подлог или чрез местоимение в ролята на допълнение (включително удвоено допълнение) и във втория случай употребата на деепричастие изглежда проблематична. От друга страна, същностна характеристика на деепричастието е, че то не отваря позиция за изразител на субекта и се отнася към субекта на основния предикат, чийто изразител е сказуемото в изречението, т.е. отнася се към диктума. Но при определен семантичен клас глаголи то може да се отнася и към субекта на модуса, както ще стане дума по-нататък в изложението. Това обикновено се случва, когато деепричастието е образувано от глагол за преместване или друг глагол с пространствено ориентирана семантика, а сказуемото е изразено с глагол със статална, битийна или перцептивна семантика или представлява именно сказуемо (вж. Биколова;

Онипенко 2016) и тогава употребата на деепричастие също изглежда проблематична. Напр.: *Съдейки по слънцето, до падането на нощта оставаха не повече от час или два* (БНК).

По-нататък ще представим няколко типа изречения, при които е нарушена граматиката на деепричастието и затова предизвикват затруднения при оценка на тяхната нормативност. Случаите на нарушаване на нормата никога не са случайни, а техният анализ може да даде ценна информация за причините – нещо изключително важно за кодификаторската дейност.

1. В лични и безлични изречения, в които субектът е изразен чрез лично местоимение в падежна форма с функция на допълнение:

(1) *На агронома му домъчня, гледайки как опустяват селата* (телевизия „Европа“).

(2) *Запознавайки се с текста, у мен остана впечатлението за непочтеност* (БНК).

В примери (1) и (2) е налице едносубектност, но субектът при изразителя на главния предикат е формализиран чрез местоимение във функция на допълнение, а подлогът (ако го има) е друг. Грешките от този тип са почести в 1 л. ед.ч., когато субектът реферира Аза, говорещия. Конструкцията на изречение (2) е конверсивна и има за цел постигане на такава теморемна организация, при която субектът (второстепенна част на изречението) е тема, а подлогът е рема. Срв. варианта, в който второстепенна част на изречението е рема: *Запознавайки се с текста, аз останах с впечатлението за непочтеност*.

Подобни изречения се генерират при един определен тип предикати, които отварят позиции за одушевен, но неактивен субект – субект на състояния, емоции, мисли, възприятия (експериментер). Ницолова смята, че тези случаи би могло да се допуснат като нормативни поради семантичната основа на отклоненията и голямата им честота (Ницолова 2008: 440–441). Всъщност в тези случаи няма нарушаване на семантичното правило за кореферентност. Само че на синтактично равнище субектът не изпълнява функцията на подлог. Правилото се нарушава само формално, но пък нормативните граматикали избират именно формалния подход.

2. В безлични изречения, в които безличният предикат не отваря субектна позиция – липсва подлог и какъвто и да е друг изразител на субект в рамките на главното изречение. Възможно е позицията на подлога да се запълва с подчинено подложно изречение:

(3) *И там, далече на изток, чернеейки се на фона на небето, имаше две фигури* (БНК).

(4) *Защото, колкото по-добре е за съседа ти, толкова по-добре е и за теб, вървейки по пътя за Европа* (КБПЖР).

В тези случаи субектът на деепричастието е кореферентен с втория аргумент (изразен с допълнение) на основния предикат. Правилата на книжовния език изискват субектната валентност на деепричастието да се свързва със субекта на основния предикат, но поради антропоцентризма и егоцентризма на езика понякога се свързва със субекта на модуса, неизразен на изреченско равнище, рефериращ говорещия, мислещ, чувстващ, наблюдаващ Аз.

Тук може да се обособи една група, при която главното изречение е безлично и присъединява подчинено подложно със съюз *да* (наследник на изчезналата инфинитивна форма), с чието сказуемосе съотнася деепричастната конструкция:

(5) *Възмутително е полицията да хвърля вината върху жертвата, отказвайки ѝ разследване* (НТВ).

Тук субектът на предиката, изразен с деепричастието, е кореферентен със субекта (с функция на подлог) на предиката в подчиненото изречение, което според мен е напълно допустимо.

3. Нарушено е изискването за еднособектност – субектът на деепричастието и субектът на основния предикат (формализиран чрез подлог) не са кореферентни. В тази група могат да се отделят няколко подгрупи:

3.1. Субект на деепричастието е говорещият, Азът, в чиято лична сфера е включено представеното събитие с друг субект.

Деепричастието може да се съотнася и с пропуснат перцептивен глагол, с т.нар. модални глаголи (понятието е въведено от Ш. Бали) като *мисля, смятам, желая* и др. Те нямат експликация, но очертават модалната рамка, в която е поставено изказването. Става дума за модалния субект, често неексплициран чрез синтактична позиция, или за гледната точка на наблюдателя (вж. Биколова, Онипенко 2016):

(6) *Съдейки по шума, из цялото здание се вихреше веселба* (БНК).

(7) *Очевидно Вие не разбирате идеята за защитените болници, поне съдейки от отговора, който ми дадохте* (КБЖПР).

(8) *Отчитайки горните съображения, следният концептуален подход би могъл да подпомогне служителите...* (БНК).

(9) *... изхождайки от факта, че 40 % от емисиите на CO₂ се отделят в градовете, приоритет представлява провеждането на политика по отношение на градоустройствено планиране* (БНК).

(10) *Това обаче е важно, имайки предвид последните скандали с военните* (КБПЖР).

(11) *Имайки предвид тези суми, профилактиката може да спести много средства* (БНК).

(12) *Размишлявайки, в главата ми се роди интересна идея* (БНК).

(13) *Перифразирайки това, което ми беше прочетено по телефона, тази касапница представлява само предупреждение* (БНК).

В тази група примери деепричастието е едно от средствата за експликация на някои характеристики на говорещия. Това напълно съответства на граматичната природа на тази езикова единица, изразяваща своеобразен „втори план“ на ситуацията с участник говорещият, който включва своите уговорки, разяснения, коментари, дава информация за мотивите си, съобщава информационните ресурси, от които черпи. В тази своя функция деепричастните изрази се приближават до вметнатите думи и изрази.

3.2. Субектът на предиката, изразен със сказуемото, е кореферентен с обекта (или с елемент от него) на предиката, изразен с деепричастието:

(14) *Наторявайки почвата с компост, тя става по-плодородна* (канал НВО).

(15) *Гледайки филмите на Димитър Цонев, той ще бъде винаги с нас* (БНТ).

(16) *Оставяйки това, което не разбираме, то само си отива* (БТВ).

(17) *Дали между вас се е получило сътрудничество, работейки по този проект?* (БНТ)

Този тип грешки са особено характерни за сказуеми със статална или битийна семантика, както и съставни именни сказуеми или когато субектът на предиката, изразен с деепричастие, е обобщено личен. Характерен е словоред с предпозиция на деепричастния израз, поради което грешките могат да се обяснят със смяна на комуникативното намерение.

4. Сказуемото е в страдателен залог, субектът не е формализиран чрез подлог, а чрез непряко допълнение или не е известен.

(18) *Средните дневни стойности се изчисляват, изхождайки от тези валидирани средни стойности* (КБПЖР).

(19) *Отчитайки много големия медиен интерес, беше съгласувано изявление за пресата* (БНК).

(20) *Следва да бъде направена оценка на общия риск от ГМО, отчитайки предложените стратегии за управление на риска* (БНК).

В приведените примери изискването за едносубектност е спазено, но е нарушено изискването субектът да е в подложна функция. Освен това с оглед на прагматичната функция на конструкциите със страдателен залог да скриват вършителя, когато не е важен за говорещия или не е известен, много често субектът в тези изречения не получава изреченски израз. Това поставя въпроса може ли субектът на деепричастието да е кореферентен с неизразен субект (вършител) в основната клауза.

Справедливо е да отбележим, че при някои предикати с перцептивна, емотивна и когнитивна семантика се реализират пасивни конструкции, в които субектът на емоциите и възприятията е подлог и той е кореферентен със субекта на деепричастието, напр. *Минавайки покрай езерото, бях покорен от красотата на гледката*. Тук обектът на въздействието е едновременно и субект на възприятието. Те би трябвало да бъдат оценени като допустими.

Българският език разполага с богата система от нелични глаголни форми – четири вида причастия, деепричастие, отглаголно съществително, както и с да-конструкция – наследник на загубения инфинитив. Това прави възможна една оптимална дистрибуция и специализация на тези форми за изразяване на междусубектни и темпорални отношения в бипредикативни конструкции с цел избягване на смислови грешки. Деепричастието би трябвало да се запази за случаите, когато главният предикат има позиция за субект и той е изразен с подлог. Прототипичната конструкция с деепричастие е тази с активен субект в ролята на подлог при основния динамичен предикат.

В заключение ще обобщим, че извън строго нормативните случаи на употреба на деепричастие има и твърде много случаи на отклонение от кодифицираната норма, основани на семантични причини, които са с различна степен на допустимост и приемливост. Те са свързани най-вече с несъвпадение между семантичен субект и граматичен подлог, а като най-проблемна се очертава употребата на деепричастия в безлични и в пасивни изречения, както и когато субектът не е формализиран чрез подлог или представлява модален субект. Едно по-обстойно изследване на езиковата практика и тестване приемливостта от страна на езиковата общност на различни изречения с деепричастни конструкции, които сега са извън обхвата на кодификацията, би дало по-обективна представа за състоянието на нормата, чието регламентиране трябва да намери място в бъдеща нормативна граматика на българския език.

ИЗТОЧНИЦИ

Български национален корпус (БНК): <http://dcl.bas.bg/bulnc/>
Корпус на българската политическа и журналистическа реч (КБПЖР)
<http://www.political.webclark.org/>

ЛИТЕРАТУРА

Андрейчин 1944: *Андрейчин, Л.* Основна българска граматика. Второ издание (1978). София, Наука и изкуство.

Андрейчин, Костов, Николов 1960: *Андрейчин, Л., Костов, Н., Николов, Е.* Български език за институтите за начални учители. София, ДИ „Народна провета“.

Балан 1935: *Теодоров-Балан, Ал.* Разногласни становища за българска граматика. – Списание на БАН. Книга ЛП. Клон историко-филологичен и философско-обществен. 25. София.

Балан 1940: *Теодоров-Балан, Ал.* Нова българска граматика. София, Книгоиздателство „Т. Ф. Чипев“.

Бикулова 2011: *Бикулова, О. С.* Деепричастие – Русская корпусная грамматика. – <http://rusgram.ru> – Електронен ресурс (август 2016 г.).

Бикулова, Онипенко 2016: *Бикулова, О. С., Н. К. Онипенко.* Проблема деепричастной нормы и категория субъекта. Доклад, представленный Международной научной конференции „Грамматические процессы и системы в синхронии и диахронии“ (Москва, май-июнь 2016 г.) <http://www.ruslang.ru/doc/thesis.pdf>

Васева 1962: *Васева, Ив.* Неправилности при употребата на деепричастията. – БЕ, № 5, с. 455–456.

Грамматика 1983: Грамматика на съвременния български книжовен език. Том 2. Морфология. София, Изд. на БАН.

Гугуланова 2005: *Гугуланова, И.* Българските причастия и деепричастия в славянски контекст. София, УИ „Св. Климент Охридски“.

Калканджиев 1938: *Калканджиев, П.* Българска граматика. Звукословие, видословие, словосъчинение, правопис, ударение, произношение и сведения за историята на езика и писмото. София – Пловдив (второ допълнено издание).

Костов 1939: *Костов, Н.* Българска граматика. София, Изд. „Казанлъшка долина“.

Мелчук 2013: *Мелчук, И.* Курс по обща морфология. Том 1. София, УИ „Св. Климент Охридски“.

Ницолова 2008: *Ницолова, Р.* Българска граматика. Морфология. София, УИ „Св. Климент Охридски“.

ОПР 2012: Официален правописен речник на българския език. София, Просвета.

Стоянов 1964: *Стоянов, С.* Грамматика на българския книжовен език. София, Наука и изкуство.

✉ Доц. д-р *Татяна Александрова*

Секция за съвременен български език

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

t_alexandrova@mail.bg

✉ *Assoc. Prof. tatyana Alexandrova, PhD*

Department of Modern Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria

t_alexandrova@mail.bg